

Ignatius fra Loyola

*Historien, teologien,
spiritualiteten, pedagogikken*

SAMMENDRAG

1500-tallet var viktig i europeisk historie. Verden ble oppdaget og nye religiøse strømninger, "en ny ånd" (Carls 2013:201), så dagens lys. I kjølvannet av dette fulgte religionskonflikter, "forvirring og åndelig nød" (ibid:154), men også kirkelig fornyelse. Ignatius fra Loyola levde nesten samtidig med Martin Luther (Kvarme 2006). Begge tilhørte opprinnelig samme kirke og begge var sentrale forgrunnsfigurer i den kirkelige fornyelsen. Jesuittene ble en dynamisk kraft i motreformasjonen og har senere hatt stor innflytelse i kirken gjennom misjon og undervisning. I dag er Ignatius' åndelige øvelser mye brukt, også i vår lutherske kirke. Dette på tross av teologiske motsetninger mellom katolsk og reformatorisk teologi mhp. menneskesyn, frelsessyn og synet på Den Hellige Ånds virkning. Dette viser at det fremfor alt er Ignatius' og jesuittenes metodikk og pedagogiske tenkning som har fått økumenisk gjennomslag, noe som igjen skyldes at ignatiansk åndelighet hviler på en praksis som lettere lar seg tilpasse et moderne liv. Samtidig imøtekommer metoden vår tids åndelige lengsler. I tillegg blåser det en økumenisk vind hvor de store kirkesamfunnene ser på hverandres læreforskjeller med ny velvilje. Felles-erklæringen om rettferdiggjørelsen (1999) er ett eksempel på det (Hegstad 2015:187). Likevel finnes det teologiske spenninger. I luthersk rettferdighetsforståelse og spiritualitet er frelse og hellighet et verk av Gud alene, ikke noe mennesket gjør seg fortjent til gjennom egen medvirkning.

Frank Oterholt

Rådgiver for Borg bispedømmeråd

INNHold

Innledning

HISTORIEN

s. 3-7

Jesuitordenen¹

Den spanske gullalderen

Columbus

Keiser Karl V. og Filip II

Politikk, religion, kultur og død

Motreformasjonen - Kirkemøtet i Trient

Utbredelse

Inkvisisjonen

Ignatius, ridderen fra Loyola

Som en skadet Don Quijote

Riddere og helgener

Montserrat og Cova² Manresa

Garcia Jimenez de Cisneros ´ åndelige øvelser

TEOLOGIEN

s. 8-12

Reformert og katolsk teologi

Menneskelig medvirkning til frelse og hellig liv

Nåden

Fins det likheter mellom romersk-katolsk og reformert vekkelsesteologi?

Kan «kjødet» kvalitets-forbedres?

Helliggjørelse

Luthersk spiritualitet

SPIRITUALITETEN

s. 13-17

Åndelige øvelser

Discernement

Den åndelig umodne Ignatius

Dannelse

ÅNDELIGE ØVELSER

s. 15-17

Åndelige øvelser - ejercicios espirituales - i ignatiansk forstand er:

Fire uker – fire deler

Bønneformer

Den nittende annotasjon - *Tilpasning til et moderne liv* - Dagliglivets stillhetsarbeid

Praktisering av ignatiansk åndelighet (daglig «påfyll» fra Centro-Loyola)

Discernement - å velge, å skjelne

En pedagogisk metode

¹ <https://snl.no/Jesuitordenen>

² Hule.

PEDAGOGIKKEN

s. 18-19

KRAFTLINJER - *Lineas de fuerza*

Den egentlige humanismen

Trosopplæring

Induktiv metode

Pedagogikkens fem hovedpunkter

Kristne og humane verdier

Kritikken mot jesuittene

s. 20-21

Sluttord om Edin Løvås

s. 21

Litteratur

s. 22

Artikkelen er skrevet til fagmøte i «Arbeidsgruppa for retreat og åndelig veiledning» 19/5 2016.

Innledning

Som rådgiver for Borg bispedømmeråd er jeg sekretær for "Arbeidsgruppa for retreat og åndelig veiledning", en styringsgruppe som på vegne av biskopen arbeider med retreat og åndelig veiledning blant kirkelige medarbeidere i Borg bispedømme. Den åndelige arven fra Ignatius og Jesuittordenen står sentralt i veiledningen av kirkelige medarbeidere i Den norske kirke. I denne artikkelen vil jeg derfor se nærmere på mannen fra Loyola i Baskerland og hans samtid. Artikkelen skal også gi en enkel oversikt over Ignatius' Åndelige Øvelser (*Ejercicios Espirituales*), samt den teologiske og pedagogiske tenkningen som vi finner hos Ignatius og jesuittene.

Til å sette meg inn i emneområdet har jeg brukt litteratur og artikler fra flere kilder³. Fra min tid som norsk prest i Spania på 1990-tallet har jeg også noe kjennskap til det kanariske bispedømmet. Jeg besøkte flere ganger daværende biskop Ramon i hans residens ved Plaza sta. Anna i Vegueta, den vakre gamlebyen i Las Palmas. Her ligger også Katedralen, samt *Centro Loyola*. På dette senteret, og på den jesuittiske skolen San Ignatio (*Fundacion Loyola*) i nabolaget, har jeg fått tilgang til artikler og litteratur. Jeg har også fått veiledning og innføring i ignatiansk spiritualitet og pedagogikk ("*Lineas de fuerza*"⁴) av to av lærerne ved jesuittenes skole⁵, samt fra prest og retreatleder ved katedralen i Las Palmas, Pedro Cambreleng. Det fins også mye stoff på nettet, som jeg har satt meg inn i.⁶ En takk til jesuittene i Las Palmas som så vennlig har tatt imot meg, gitt meg god veiledning og latt meg få undervise en formiddag på deres skole San Ignatio i Las Palmas gamleby. Takk også til prost emeritus Arne Sand for god veiledning i litteraturvalg.

Frank Oterholt, rådgiver

*Cand. theol.*⁷ / *Cand. mag.*⁸ / *Master i Organisasjon og ledelse.*

³ De fleste utenlandske kilder er oversatt, og oversettelsene står på undertegnede regning.

⁴ "Kraftlinjer". Tenkningen bak dette begrepet er at "kraften" fra ignatiansk åndelighet og praksis er overført til pedagogikken. Jesuittene driver mange skoler og barnehager rundt i hele verden og åndelig veiledning gis også til elever. Hjelp til å "ta gode valg" (discernment) er en sentral tanke i denne veiledningen (sml. Carls 2013:208).

⁵ Carmelo Casanova Alvarado, lærer i filosofi og historie og Noelia Gonzalez Rivero, ingeniør og lek ansvarlig for sjelesorg blant skolens elever på San Ignatio i Las Palmas (Det er lekfolk, ikke prester, som har det pastorale ansvaret for elevene på jesuittenes skoler).

⁶ Se for øvrig angitt litteratur og kilder.

⁷ m/practicum.

⁸ Med PPU/ped.sem og fagene norsk mel.fag, pedagogikk, sosiologi og spansk.

HISTORIEN

Jesuitordenen⁹

For oss er Ignatius fra Loyola sentral og interessant på flere måter, ikke minst i et reformasjonsjubileum (1517-2017). Fem hundre år etter den lutherske reformasjonens gjennomslag i Tyskland og Nord-Europa, minnes vi igjen på 1500-tallets sterke betydning for våre åndelige og kulturelle røtter. Loyola – ordenens forgrunnsfigur, var Luthers samtidige:

Luther (1483-1546) og Loyola (1491-1556) *”tilhørte den samme kirke og hadde et nesten felles trosfundament, men gikk forskjellige veier gjennom reformasjon og motreformasjon. De ble begge frontfigurer i 1500-tallets store kirkelige begivenheter og ble i høyeste grad retningsgivende for den åndelige utvikling i de kirkesamfunn de tilhørte”* (Hammervold 2006).

Lik Luthers reformatoriske bevegelse, tilfører også jesuittene kristenheten en åndelig fornyelse som er tilpasset et Europa på vei inn i moderniteten¹⁰:

”Til forskjell fra de gamle kontemplative ordener skulle medlemmene av den nye orden bli fritatt for felles tidebønner og lukket klosterliv, for at de skulle få bedre tid for de apostoliske oppgaver” (fra www.katolsk.no)¹¹.

I den nye bevegelsen spiller misjon og diakoni en sentral rolle:

”En ny og livskraftig kristen organisasjon kom til verden i Sankt Ignatius’ skole. Gjenfødt i de åndelige øvelsene fikk de evne til å realisere Kristi etterfølgelse på alle livets områder. Med meget grundig utdanning og stor offervilje for Guds ære overtok de ledelsen av den religiøse og kulturelle fornyelse både i de europeiske land og i misjonene” (ibid).

Den spanske gullalderen

Denne spanske høykonjunkturen - «*Spanias gullalder*» - startet under regjeringstiden til kongeparet Ferdinand¹² og Isabell. Det var Ferdinand, konge av Aragon (Katalonia) og Isabell, som i 1474 arvet Castilla, som forenet Spania til ett kristent rike gjennom sitt giftemål i 1469. *”De katolske kongene”*¹³ innskrenket stenderforsamlingenes uavhengighet og adelens friheter og utvidet det kongelige rettsvesen. I 1478 innførte de den spanske inkvisisjonen, med forfølgelse av jøder og muslimer. Kristendom ble brukt som en samlende kraft som skulle gjenforene Spania etter flere århundrer med muslimsk herredømme. Skritt for skritt ble maurere (og jøder) drevet ut av landet (*expulsion*), eller tvunget til å konvertere til katolsk tro. I 1492 ble Granada – den siste bastionen, gjenerobret. Sunni-muslimske arabere («*los moros*»

⁹ <https://snl.no/Jesuitordenen>

¹⁰ Mer om tilpasningen til det moderne under avsnittet “Åndelig øvelser” (se under).

¹¹ http://www.katolsk.no/organisasjon/norge/ordener/sj/a_sj_2

¹² Ferdinand var modell for fyrsten i Machiavellis skrifter. Se:

https://snl.no/Ferdinand_5_%C2%ABden_katolske%C2%BB

¹³ Los reyes catolicos.

/ maurerne¹⁴) hadde da hatt fortfeste i Spania siden år 711. Det var de katolske kongene som også la Kanariøyene – og andre kontinenter - inn under Spanias krone (Perez 2003:126f, Store norske leksikon¹⁵).

Columbus

Columbus oppdagelsesreiser (fra 1491) skjer i innledningen til den spanske gullalderen. Han støttes økonomisk av de katolske kongene¹⁶, som vinner besittelser i Amerika. Dette skal igjen tilføre Spania enorme rikdommer og stor makt i Europa og i verden i flere generasjoner.

Keiser Karl V. og Filip II

Gullalderen vedvarer også gjennom regjeringstiden til Ferdinand og Isabellas barnebarn og oldebarn kong Karl 1. (1500-1558) og hans sønn Filip 2. (1556-98). I 1516 blir Karl konge av Spania, og med sitt slektskap til den habsburgske keiseren blir han også valgt til Keiser Karl 5. i 1519. Karl er keiserne over riket hvor *"solen aldri skal gå ned"*¹⁷, et uttrykk engelskmennene senere arvet. Det var keiser Karl som fordømte Luther på riksdagen i Worms i 1521. På denne måten er han knyttet til Reformasjonen og religionskonfliktene som skal komme til å brenne ned Europa helt fram til trettiårskrigen slutt i 1648.

Politikk, religion, kultur og død

Filip 2. – Karls sønn - er kongen som etablerer Madrid som hovedstad. Han bygger et gedigent gravmonument over sin far keiser Karl 5. og etablerer med det ett av de mange maktsymbolene som i lang tid skal vise frem verdensmakten Spanias pomp og prakt: Kloster-slottet "El Escorial"¹⁸ ligger ca. 50 km utenfor Madrid. Monsterbygningen materialiserer de fire søylene som skal danne grunnlaget for Filips verdensmakt: *"Politikk, religion, kultur og død"* (Escobar 2015:19). Praktbygninger og kongeregalier symboliserer makt, katedraler symboliserer religion, bibliotekene representerer den kulturelle arven og storslåtte gravmonumenter legitimerer arverekkefølge og sikrer makten legitimitet.

Motreformasjonen - Kirkemøtet i Trient

På denne tiden avholdes kirkemøtet i Trento¹⁹ (dav. Trient) og motreformasjonen²⁰ er i gang. Jesuittordenen, som etableres på 1530-40 tallet skal komme til å spille en sentral rolle i denne *"moralske og administrative reformen i kirken"*²¹. Med dette holdes også religionskrigene ved like. Det er Filip som sender "Den uovervinnelige armada" mot England (1588). Tapet mot engelskmennene markerer begynnelsen på "gullalderens" nedgang og det er nå England etableres som den ledende verdensmakten.

¹⁴ <https://snl.no/maurere>

¹⁵ https://snl.no/Ferdinand_5_%C2%ABden_katolske%C2%BB

¹⁶ https://snl.no/Kristoffer_Columbus

¹⁷ https://snl.no/Karl_5%2F1500-58

¹⁸ <http://el-escorial.com/>

¹⁹ 1545-1563. Paven utnevne kun jesuittiske teologer til kirkemøtet.

²⁰ Et begrep som stammer fra 1800-tallet.

²¹ <https://snl.no/Trient-konsilet>

Utbredelse

Spania og Den katolske kirke fikk stor utbredelse gjennom oppdagelsen av "den nye verden"²². Historien som startet med «gullalderen» er derfor helt grunnleggende for å forstå jesuittenes store utbredelse over hele verden, gjennom flere hundre år. Fra slutten av 1500-tallet hadde Spania herredømme over store deler av verden, i flere europeiske land, i deler av det som i dag er USA, og ikke minst over store deler av Sør-Amerika. Også i Sørøst-Asia hadde verdensriket satt tydelige spor (Perez 2003:172). Ofte brukte de brutal makt for å vinne terreng. Dette var en tid hvor religiøst avvik ikke ble tålt.

Inkvisisjonen

Inkvisisjonen startet ikke i Spania. Den var et middel brukt av pavemakt og statsmakt helt fra 11-1200-tallet. Inkvisisjonen var et redskap brukt mot religiøse avvikere (heretikere), og for å sikre enhet i riket i en tid hvor kristendom var ledende religion i flere europeiske stater. Ved nasjonalstatenes fremvekst ble inkvisisjonen et viktig middel til å holde riker samlet. Keiser Karl V. hadde under sin oppvekst i Belgia kommet under sterk innflytelse av de moderne ideene til humanisten Erasmus fra Rotterdam. Det førte til at inkvisisjonen i Spania mildnet noe utover på 1500-tallet (Escobar 2015:16). Inkvisisjonen i Spania²³ eksisterte imidlertid helt frem til 1834²⁴, men fra begynnelsen av 1600-tallet mistet den mye av sin kraft (ibid).

Ignatius, ridderen fra Loyola

Ignatius fra Loyola i Baskerland (f. 1491) kom til verden i begynnelsen av "gullalderen". Han vokste opp i en slekt med en "krigersk historie" – med overgrep og vold på samvittigheten (Carls 2013:34), preget av baskerens riddertradisjoner, streng katolisisme og troskap mot de kastiljanske kongene (ibid:15/22). Riddervesenets etos, dyder, regler og idealer kom til å prege Ignatius helt fra ung alder. Ridderne bar en stola ("båndet") som hang på skrå over den ene skulderen og ned mot livet på motsatt side. Selv om stilen til de ridderlige renessansehelteene var militaristisk, kan flere av idealene minne om vår tids "diakonale" etos. De forsvarte gjerne "enker og farløse" og andre som var i nød, drevet av idealer som rettferdighet, håp, ydmykhet, og utholdenhet (ibid:23ff.).

Som en skadet Don Quijote

Lik andre katolske helter fra samme tid - som San Camilo (Oterholt 2016), blir Ignatius såret i et slag mot franskmennene, noe som fører til en omvurdering av verdier. Den livstruende opplevelsen endrer ridderen Ignatius' liv (Carls 2013:36ff). Under rekonvalesensperioden opplever 26-åringen en religiøse omvendelse og livet får ny retning (ibid:28). Fra å være det vi i dag ville kalle en vanlig "folkekirkekristen" ("som folk flest"), preget av ungdommelige "rampestreker" (sp. *travesuras*), gjør "playboyen"²⁵ Ignatius bot og livet skifter retning (ibid:32-34/37).

²² Se: Iris Kvellestad (2012), Motreformasjonenes avantgarde, pkt. 2.4, s. 16. Masteroppgave ved AHKR Universitetet i Bergen: <http://www.hlsenteret.no/forskning/jodisk-historie-og-antisemittisme/joden-som-kulturell-konstruksjon/iris-kvellestad.pdf>

²³ <http://historienet.no/samfunn/religionshistorie/den-spanske-inkvisisjonen-var-brutal-og-ubarmhjertig>

²⁴ <https://snl.no/inkvisisjonen>

²⁵ Kalt "playboy" av prest i Las Palmas Pedro Cambreleng under en samtale med undertegnede februar 2016.

Under slaget mot franskmennene (ved Pamplona) ble Ignatius truffet av en kanonkule. Benet ble skadet og ridderen ble halt. Å halte er ikke spesielt "ærerikt" for en forfengelig ridder. Ignatius blir derfor lagt i strekk hjemme på familieeiendommen Loyola, en smertefull behandling. For å få tiden til å gå, leser han kristen oppbyggelseslitteratur, og omvendelsesprosessen er i gang.

Lik *Teresa fra Avila* (1515-1582), Spanias store feminine helgen, er også Ignatius kritisk til tidens ridderromaner, som forledet unge mennesker til ikke å skille mellom fantasi og virkelighet. Det er denne romansjangeren Miguel de Cervantes²⁶ ironiserer over og kritiserer i sitt store romanverk fra 1605 "*Don Quijote de la Mancha*" (ibid:44f). Cervantes skildrer en adelsmann som blir forvirret av ridderromanenes eventyrlige historier. "*Ridderen av den bedrøvelige skikkelse*" drar i Cervantes verk ut som vandrende helt som skal "frelse verden"²⁷.

Riddere og helgener

Tross en kritisk avstandtagen til ridderromanenes drømmeverden, slipper ikke riddertidens idealer den ny-omvendte Ignatius helt. Han tar idealene med seg inn i en annen tradisjon som er like grunnleggende spansk som ridderidealene: Ridderes bragder kan ligne helgenenes dyder. Selv apostelen Peter brukte sverdet da han forsvarte Jesus i Getsemane have (ibid:32). Senere ble Peter kirkens største helgen.

"Det var helgenenes heroiske bragder og deres handlinger i Kristus, den store hærføreren, som tiltalte Ignatius' ridderlige sinnelag". ... "Gud lot hans selvopptatte ridderfantasier avløses av tiltagende berørthet ... for det han kunne lese om helgenenes og om Kristi liv" (Carls 2013:50f., Melloni 2000:2).

Ignatius la etter hvert merke til at den ene (fantasi-) verdenen, riddernes verden, etter en spontan og kortvarig henførelse, snart gikk over i tomhet og menings-tap, mens den andre verdenen, konsentrasjon om helgenene, ga trøst og mer varig, indre glede (Carls 2013:52).

Montserrat og Cova²⁸ Manresa

Da han ble frisk igjen, ville han reise til Roma. På vei til Barcelona, hvor han skulle ta et pilegrimsskip til Italia, kom han (22/3 1522) til det kjente klosteret i Montserrat (Melloni 2000:2), etablert på 800-tallet. Montserrat ligger ca. 4 mil fra Barcelona og er selv i vår tid katalanernes nasjonalhelligdom. Dette området har for øvrig sterke religiøse tradisjoner. Girona-området nordøst for Barcelona har flere tradisjoner knyttet til apostelen Peter. Mange stedsnavn vitner om det. Her var det jødisk innvandring allerede i antikkens tid.

Hos benediktinerne på Montserrat skriftet Ignatius (ibid:2f) før han igjen tok fatt på veien mot Barcelona og Roma. Tjue kilometer nord for Montserrat ligger imidlertid *Manresa*. Her ble han igjen syk etter mye bønn og faste i en grotte nær byen. I Manresa ble han et helt år (ibid:3),

²⁶ https://snl.no/Miguel_de_Cervantes_Saavedra

²⁷ https://snl.no/Don_Quijote

²⁸ Hule.

fikk pleie på et hospits for fattige og pilegrimer (ibid:4) og gjorde sine første dype åndelige erfaringer. Her fikk han også innføring i åndelige øvelser av munken Dom Chanon, som han tidligere hadde skriftet for. Munkens veiledning bygde idemessig på den åndelige skolen til *Garcia Jimenez de Cisneros*, Abbed på Montserrat mellom 1493 og 1510 (ibid). I Manresa fins det i dag et internasjonalt senter for ignatiansk spiritualitet (*Cova Manresa*)²⁹.

Garcia Jimenez de Cisneros ´ åndelige øvelser

Cisneros to hovedverk kom i 1500. Det ene kan oversettes med "Øvelser i åndelig liv". Det bygger på tradisjoner fra Middelalder og "*devotio moderna*", en åndelig reformbevegelse fra 13-1400-tallet med opphav i Nederland, Tyskland og Frankrike. Bevegelsen var kritisk til ytre ritualer og skolastisk teologi, og fordret "*en enkel vei til Gud gjennom subjektive opplevelser og følelsmessig inderlighet*" (Carls 2013:17). Fra sine forgjengere overtok Cisneros det klassiske skjemaet "*de tre veiene*", eller mystikkens tre stadiene på den åndelige vei³⁰, men det er de to første stadiene som er viktig i Ignatius´ åndelige øvelser. Vi finner ikke det tredje stadiet i mystisismen (*via unitiva* – foreningen med Gud) igjen hos Ignatius (Carls 2013:202f.). De tre stadiene er:

1. **Purgativ** (renhetsliv)
Renselse av sinn og tanker (bekjennelse av synder).
"*Renselses (1) og opplysningsveien (2)*"³¹ (Carls 2013:202f.).
2. **Illuminativ** (opplysningsliv)
En indre gave av forståelse og visdom gitt av Den Hellige Ånd gjennom dyp kontemplasjon.
3. **Unitiv**
Den intime foreningen med Gud³².

Ignatius fikk sin utdanning i Paris. Det var der han også avga munkeløftet i 1534. Etter en del nøling (og inkvisisjonens mistanke om kjetteri) ble jesuittordenen godkjent av pavestolen i 1540.

²⁹ Se http://www.covamanresa.cat/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=104&lang=en

³⁰ <http://www.christianperfection.info/tta26.php>

³¹ De første to ukene (a 4 uker) av åndelige øvelser.

³² som er det tredje stadium i mystikken, men som vi ikke ser igjen hos Ignatius, jfr. Carls 2013:202f.

TEOLOGIEN

Jesuittenes historie er mangfoldig. Helt opp til midten av forrige århundre var de uønsket i Norge. Likevel ble ignatiansk åndelighet tatt i bruk av frikirkepastoren Edin Løvås allerede på 1950-60-tallet (Laugerud 2008). Dette var i en tid da skepsisen til katolsk innflytelse fremdeles var rådende. Anti-katolske tendenser ble forsterket i Nord-Europa gjennom Opplysningstid og liberalistisk innflytelse (Bernt Oftestad³³).

I 1995 utga Knut Grønvik en biografi om Edin Løvås: *Snekkersønnen*³⁴. Her skriver han om hvordan Løvås har hentet inspirasjon fra både den store katolske helgenen Sta. Teresa av Avila³⁵, den hellige Benedikt av Nursia³⁶, men ikke minst fra den hellige Ignatius av Loyola³⁷. Løvås introduserte senere retreat og åndelige øvelser for norske biskoper³⁸. I dag brukes Ignatius' åndelige øvelser som veiledningsverktøy blant kristne fra mange ulike menighetsmiljøer på retreatsenter over hele landet. Flere av disse sentrene har bakgrunn i Løvås' virksomhet³⁹. Mange lutherske prester benytter seg også av dette tilbudet. På Sandom retreatsenter ble biskop Ole Nordhaug *"forvandlet i løpet av fem døgn"*.⁴⁰

Reformert og katolsk teologi

Hva er årsakene til at økumenikken blomstrer på dette området selv om vi vet at Løvås – med sin bakgrunn fra Det norske og svenske Misjonsforbund, tilhørte det vi kaller en *"reformert"*⁴¹ kirkelig og teologisk tradisjon (Hägglund 1956:369, Høiesen 1989:21). *"Reformert"* teologi skiller seg radikalt fra reformatorisk (luthersk) teologi. *"Det dreier seg om to temmelig forskjellige grunnsyn/helhetssyn av kristentroen"* (Høiesen 1989:20). Reformert kristendomssyn – med bakgrunn i den kalvinske⁴² reformasjonen på 1500-tallet (med geografisk utgangspunkt i Sveits) legger vekt på en Gud som krever full lydighet og en troende som *"bøyer sin vilje under Guds allmektige vilje"* (ibid:27). I Norge har vekkelseskristendommen vært under innflytelse av engelsk reformert tradisjon, med vekt på den subjektive forvandlingen som skjer inne i et menneske (ibid:28). Menneskets sinnelag forvandles gjennom *"helliggjørelse"*, som i sin mest radikale form er forutsetningen for å nå saligheten (Hägglund 1956:367f., Bloch-Hoell 1956:337). Det er særlig denne teologiske læren om helliggjørelsen som gir utfordringer, sett ut fra luthersk spiritualitet:

³³ <http://www.katolsk.no/tro/tema/historie/artikler/norge-og-jesuitordenen-2013-et-stykke-av-antikatolisismens-historie>

³⁴ Luther forlag. Boka ligger her:

<http://www.nb.no/nbsok/nb/427e36229544a58f9a848155aa6f0bb4.nbdigital?lang=no#0>

³⁵ s. 87.

³⁶ s. 93.

³⁷ s. 88.

³⁸ Vårt Land 16/11 2010: <http://www.vl.no/2.616/det-var-noe-helt-spesielt-med-ham-1.277233>

³⁹ Dagen 3/11 2014:

http://www.dagen.no/Meninger/03/11/2014/Edin_L%C3%B8v%C3%A5s_retreatbevegelsens_far-131688?fb_comment_id=828098567211638_828337103854451#f3d0b7878fe642c

⁴⁰ NRK 21/1 1996: <https://tv.nrk.no/serie/soendag/falm03007495/21-01-1996>

⁴¹ Med utgangspunkt i den sveisiske/calvinske reformasjonen.

⁴² Som gikk ut fra Sveits på 1500-tallet.

”Spesielt spørsmålet om helliggjørelsen blir aktualisert gjennom det møte mange lutherske troende i vår tid får med et retreatarbeid og en åndelig veiledning som for en stor del er basert på den ignatianske tradisjon” (Hammervold 2006).

I tillegg til den «reformerte» teologien må vi også - fra et evangelisk luthersk perspektiv, ta i betraktning de utfordringene vi, gjennom ignatiansk spiritualitet, møter i den romers-katolske teologien:

«I Ignatius’ selvbiografi og i hans «Åndelige øvelser» finner vi ingen utformet lære om mennesket og dets frelse. Men det er ingenting i disse skriftene som vitner om at han ikke fullt og helt identifiserte seg med den katolske kirkes offisielle lære slik den kom til uttrykk i Tridentkonsilets lærestykker» (Hammervold 2006).

Menneskelig medvirkning til frelse og hellig liv

I katolske lære om rettferdiggjørelse og helliggjørelse spiller menneskelig medvirkning en rolle. Dette finner vi også igjen hos Ignatius:

«Denne sterke tro på det gode i mennesket og dets mulighet til å oppnå åndelig vekst og fremgang i hellighet, gjenspeiles i Ignatius’ helliggjørelsesprogram, slik han har utformet det i de «Åndelige øvelser» (Hammervold 2006:pkt. 3,2 og 4.2).

Den svenske teologen Rainer Carls, som trolig har levert det fremste skandinaviske bidraget til Ignatius’ teologi, understreker det samme: Ignatius er romersk-katolsk i sin forståelse, noe som kommer i et spenningsforhold til luthersk teologi:

«Til forskjell fra Luther skriver Ignatius om menneskets rettferdiggjørelse og helliggjørelse at den ikke bare er en virkning av Kristi korsdød⁴³». ... «Ignatius avviste tanken på at man i dette liv kunne være sikker på sin egen rettferdighet» (Carls 2013:108).

Nåden

Er det nådens samarbeid med viljen («synergisme»)⁴⁴ som frelser et menneske? La oss ta for oss begrepet «nåde» for å se nærmere på forskjellen i syn mellom romersk-katolsk og evangelisk-luthersk lære:

«I følge Ignatius’ åndelige erfaringer er det Guds frelsende nåde som befrier og forvandler hele mennesket, noe som kommer til uttrykk gjennom den åndelige trøsten. Dette er noe mye mer enn en rettferdighet som bare innebærer at Gud ikke lenger tilregner mennesket den synd som alltid forblir i henne» (ibid:110).

Dette avviker fra luthersk lære. Nåden var for Luther Guds velvilje (lat. *favor*) mot mennesket (Heggstad 2015:183). I den augustinske og katolske forståelsen er nåden derimot *”en gave (lat. donum) som fornyer mennesket”* (ibid). For Luther var viljens medvirkning til frelsen - *”viljens*

⁴³ Min understrekning.

⁴⁴ Se Heggstad 2015:192.

*samvirkning med nåden*⁴⁵ (Hägglund 1956:262, Aalen 1966:134) - som vi finner i romersk-katolsk lære, ikke aktuell teologi. Viljen er trellbundet, noe Luther skriver om i sitt skrift *De servo arbitrio* (1525) til humanisten Erasmus. Viljen er ute av stand til å bevege et menneske i retning av Gud. Frelse er en *ny fødsel* (Joh 3,7), en *nyskapelse* (2. Kor. 5,17)⁴⁶. Ingen mennesker kan bidra til sin egen fødsel. Intet menneske er bidragsyter i Guds skaperhandling. *”Frelsen beror ene og alene på den guddommelige nådeviljen”* (Hägglund 1956:208).

I evangelisk luthersk lære er Guds nåde en *«forlatelsesnåde»*, ikke en *”lovisk forvandlingsnåde”*, slik som i katolsk (og ny-protestantisk) teologi (Aalen 1966:133). Nåden tilegnes (lat. *imputatio*⁴⁷) *av bare nåde*, den er *”syndenes forlatelse, ikke en gudvirket indre forvandling”* (ibid:133f.) som setter mennesket i stand til å medvirke til sin egen frelse ved at det gjennom en prosess forbedrer seg i samarbeid med nåden (sml. Hegstad 2015:186f). I romersk-katolsk teologi er tanken om *«den helliggjørende nåden»* (lat. *gratia sanctificans*) sentral. Menneskets indre forvandling skjer gjennom nådens inngytelse ved dåpen som middel (lat. *gratia infusa*). I dåpen *«starter den prosess, som også forutsetter menneskets frie vilje, som etter hvert vil forvandle mennesket til å bli Guds bilde på jorden»* (Carls 2013:107). Her er nåden en kraft. Dette kommer i et spenningsforhold til evangelisk-luthersk teologi hvor nåden er Guds betingelsesløse velvilje (*favor*).

Fins det likheter mellom romersk-katolsk og reformert vekkelsesteologi?

I det vi har sett over, ligger trolig noe av årsaken til at mennesker fra reformert vekkelsestradisjon kan finne ting i katolsk teologi som de kjenner seg igjen i? Vi kan kanskje forenkle det hele ved å si at mens det Gud i Kristus gjør *”for oss”* er det sentrale hos Luther, er det som Gud gjør *”i oss”* det sentrale i reformert (og katolsk) teologi (Høiesen 1989:27f.). Dette *”katolske”* kan lyde som god musikk i ørene til kristne som ellers er sterke motstandere av katolsk teologi og livstolkning. *«Den indre forvandlingen»* er noe som appellerer til mange kristne med *«reformert»* bakgrunn, i tillegg til at frelse – i vekkelsestradisjoner, er noe som aktivt må *«tas imot»* med viljens beslutning (Hegstad 2015:187f.). Samtidig er disse temaene sentrale i de økumeniske samtaler mellom katolikker og lutheranere, og viljen til å forstå hverandre synspunkter på dette området har blitt større (ibid). Det skjer altså en tilnærming.

Tidligere teologisk arbeid har også vist at det fins likhetspunkter mellom reformert og romersk-katolsk tradisjon i synet på Den Hellige Ånds (DHÅ) virkning på mennesket? Ikke minst finner vi likheter mellom katolsk og pinsekarismatisk syn på DHÅ. Teologiprofessor Nils Bloch-Hoell skrev dette i sin doktoravhandling om Pinsebevegelsen⁴⁸:

”Pinsevennes (tidlige) lære om renselsen⁴⁹ (christian perfection⁵⁰) er fra en side sett ikke enestående i kirkens historie. Allerede gnostisismen og montanismen forkynte at mennesket

⁴⁵ Tridentinum.

⁴⁶ Se Hegstad 2015:196.

⁴⁷ Hegstad 2015:183.

⁴⁸ Som også tilhører reformert tradisjon: Høiesen 1989:21.

⁴⁹ En egen helliggjørelsesopplevelse (Bloch-Hoell 1956:334ff.).

⁵⁰ *”En plutselig og fullstendig etisk forandring (som en engangsopplevelse)”*, en opprinnelig metodistisk lære (Bloch-Hoell 1956:340).

kunne bli fullkommen på jorden. Og den romersk-katolske kirke har oppstilt muligheten av i dette liv gradvis å kunne nå frem til fullkommenhet, riktignok med bistand av den sakramentalt inngynte nåde» (Bloch-Hoell 1956:340).

Carls (2013:555) er imidlertid ikke helt enig i at denne søkingen etter "fullkommenhet" er en fremtredende tanke hos Ignatius, mens professor i pedagogikk, Gunn Imsen, skriver at

"katolikkene – i motsetning til protestantene, hevdet det tradisjonelt positive antikke menneskesynet at mennesket er godt av naturen, og har evne til selv å velge mellom det onde og det gode" (Imsen 2003:57).

Kan «kjødet» kvalitets-forbedres?

Spørsmålet er altså om det som Paulus kaller «kjødet» (nå «kjøttet»), kan kvalitets-forbedres ved at DHÅ «pøses inn» (*gracia infusa*) i menneskets «gamle natur»? "Den inngynte nåde"⁵¹ som kvalitetsforbedrende kraft står sentralt i romers-katolsk teologi (Hägglund 1956:168/209/263, Aalen 1966:134, Arendt 1998:105f/192ff.). I katolsk teologi gis denne nåden sakramentalt og skiller seg på den måten ut fra pinse-karismatisk forståelse, der den gis uten sakramentale midler, men i form av en «opplevelse».

Evangelisk-luthersk teologi ser annerledes på dette: «Kjøttet» - «det gamle mennesket» (gersk *sarx*) er ikke bare noe som tilhører fortiden, men også er noe man bærer med seg inn i kristenlivet (Hegstad 2015:197). I luthersk lære går dette under den latinske betegnelsen «*simul justus et peccator*» (samtidig rettferdig og synder). Dette er ikke gangbar teologi i katolsk lære (ibid. 199), men i luthersk teologi er dette sentralt fordi Guds aksept av oss mennesker er noe betingelsesløst. Dette er et viktig sjelesørgerisk poeng, ikke mins i vår tid hvor «perfeksjonisme» er en voksende stressfaktor i befolkningen, også blant kristen ungdom (se referanse 51).

Helliggjørelse

Har luthersk teologi dermed ingen lære om «helliggjørelse»? Kan ikke - og skal ikke – et kristent menneske bli forvandlet og vende seg bort fra synden? Jo, helliggjørelse er også en sentral tanke i luthersk lære. Det skal imidlertid innrømmes at luthersk teologi på dette området kan virke litt mer «omstendelig» enn katolsk og reformert vekkelsesteologi. Med humanismen (1500-tallet), romantikken (17-1800 tallet) og eksistensialismen (18-1900-tallet) som bakgrunn er det nærliggende for moderne mennesker å tenke at viljen er fri og at mennesket er et selvstendig vesen som kan ta egne valg. Kanskje vi til og med er «gode på bunnen»? Dermed virker «medvirkningstanken» litt mer 'logisk', folkelig ment, mens luthersk lære om «*Guds verk alene*» ikke umiddelbart er forståelig i en tid hvor autonomi og autentisitet preger et moderne menneskesyn.

Luthersk spiritualitet

Luthersk lære ser altså ikke bort fra at det troende mennesket også skal helliggjøres (Aalen 1966:134), men ikke som en fortjeneste, hvor man selv medvirker sammen med nåden til

⁵¹ *gracia infusa*

denne livsforvandlingen. Da blir i så fall forvandlingen *”under lovens fortegn”* (ibid), altså noe *”lovisk”*, noe som er bygd på egne gjerninger.

Dette er et viktig sjelesørgerisk anliggende i luthesk spiritualitet, ikke minst i en tid hvor «Generasjon perfekt» blir syke av sine egne prestasjonskrav⁵². Skulle vi åpnet for at mennesket selv medvirker til sin egen hellighet, ville vi også lett kunne snakke om A- og B-kristne, om de som har kommet langt i sitt gudsforhold, og om de som ikke er fullt så hellige. Slik differensiering av mennesker er ingen god ting i en kristen menighet hvor alle er avhengig av den samme nåden.

Troen er for Luther alltid *”en kjempende tro”*, og mennesket vil alltid være en synder, en forlatt synder hvor Åndens nådegave i kraft av Kristi verk kan *”skape en begynnende livsrettferdighet under stadig kamp mot den syndige natur”* (ibid:134f). Dette er Åndens verk alene, og det må skje gjennom bønn, skriftemål, bot og nattverdets sakrament, i en daglig kamp mot *”gamle Adam”*. Å *«leve et liv i Ånden»*, er derfor en sentral tanke i luthersk teologi (Hegstad 2015:197) og spiritualitet:

«Jeg sier dere: Lev et liv i Ånden! Da følger dere ikke begjæret i menneskets kjøtt og blod. For kjøttets begjær står imot Ånden, og Åndens begjær står imot kjøttet. Disse ligger i strid med hverandre, så dere ikke kan gjøre det dere vil» (Gal 5,16f).

⁵² Vårt Land 13/1 2016 <http://www.vl.no/tro24/sykt-perfekt-speglar-preset-1.674304>

SPIRITUALITETEN

Når kristne i dag – gjennom ignatiansk spiritualitet, møtes på tvers av konfesjonelle grenser og ulike bekjennelser, skyldes dette kanskje primært at «åndelige øvelser» mer er en metode, en pedagogikk, et middel til å søke åndelig fornyelse. Det «moderne» ved denne spiritualiteten er at den kan tilpasses individets ståsted. Man må ikke nødvendigvis avkreve den åndelig søkende en «riktig» bekjennelse for at man kan få lov til å delta i «reisen innover»⁵³. I en artikkel i Kirke og Kultur skriver Tore Laugerud at de åndelige «*øvelsene ikke handler om fortolkning, men om å skape åpenhet for Guds nærvær og mottagelighet for Guds tiltale*» (Laugerud 2008). Åndelige øvelser er en pedagogikk, som ikke primært konsentrerer seg om det dogmatiske, men om en metode som leder til erfaring av Ånden (Hammervold 2006: pkt. 4.1).

Åndelige øvelser

Under sin åndelig oppvåkning i Katalonia, noterer Ignatius ned sine erfaringer i et hefte som etter hvert blir systematisert til en liten bok med tittelen *Exercitia Spiritualia*, Åndelige øvelser. Boken inneholder regler og retningslinjer som helt opp i vår tid brukes under meditasjonskurs, retreatar og åndelig veiledning⁵⁴. I litteraturlista (under) fins referanser til to av de mest anerkjente veiledningsheftene for ignatianske åndelige øvelser (se Melloni, Javier, 2000⁵⁵ og Santiago Arzubialde, 2013). Javier Melloni (Melloni 2000:1f) nevner hvilke bøker som ble sentrale i Ignatius' egen åndelige utvikling helt fra han i 1521 lå skadet i Loyola etter slaget mot franskmennene, og frem til oppholdet i Montserrat og Manresa. I sin selvbiografi beskriver Ignatius hvordan "*hans sjel var blind*" (ibid:2) inntil han lærte å "*bedømme åndene*", det som går under den engelske betegnelsen «*discernement*».

Discernement

Langsomt lærte Ignatius seg å skjelne mellom åndene. "Discernement" er et hovedord og en hovedsak i ignatiansk spiritualitet⁵⁶. Under meditasjon, bønn og åndelig veiledning er det viktig å kunne "*skille ut*" hvilke indre impulser eller inngivelser som stammer fra Den Hellige Ånd, og hvilke som kommer fra den onde ånd⁵⁷. Vi snakker om den nådegaven Paulus i 1. Kor 12,10 kaller (lat.) *discretio spirituum*, å bedømme ånder.

Spesialister på Ignatius er også åpne for å se hans åndelige erfaringer i lys av rent "menneskelige" perspektiver, noe som også er årsaken til at ignatiansk metode slår an i samtid og ettertid. Rainer Carls (2013:52-54) skriver dette, oppsummert med undertegnede egne ord:

⁵³ Overskriften på en bok av Dorothe Sölle (1980).

⁵⁴ <http://www.katolsk.no/biografier/historisk/igloyola>

⁵⁵ Boka ligger her:

https://books.google.no/books?id=eOLtYquJF7EC&pg=PA6&lpg=PA6&dq=fray+garcia+de+cisneros&source=bl&ots=L8YVoUpm7&sig=BoOzwNT4DUpmQkC_an0IRx6NL2U&hl=en&sa=X&sqi=2&ved=0ahUKEwip8_TyqcPKAhVBnywKHTNjCkgQ6AEIQTAM#v=onepage&q=fray%20garcia%20de%20cisneros&f=false

⁵⁶ <http://www.ignatianspirituality.com/making-good-decisions/discernment-of-spirits>

⁵⁷ Se <http://www.ignatianspirituality.com/making-good-decisions/discernment-of-spirits>

Loyolas religion er en erfaringsreligion, ... som passer til et sinn med sterke indre skiftninger, ... "discernement" går på å tolke indre impulser ... åndelig søken er også en trang etter indre harmoni ... i det ligger også hemmeligheten bak den store gjennomslagskraften i samtid og ettertid. ... Loyola-bevegelsens utbredelse ligger også i Ignatius' evne til å innpasse egne religiøse erfaringer med katolsk ortodoksi.

Den åndelig umodne Ignatius

Ignatius blir særlig opptatt av nådegaven til å "skille ånder" etter et møte med en muslim nær Montserrat⁵⁸, et møte som opprørte ham på grunn av teologisk uenighet om Marias fortsatte jomfruelighet etter Jesus' fødsel. Muslimen trodde ikke på fortsatt jomfruelighet, noe som gjorde den gamle ridderen Ignatius sint. Han ble så opprørt at han kunne ha tydd til vold for å forsvare den krenkede Marias ære. I valgets kval – om hvorvidt han skulle forfølge muslimen eller ikke, gjorde han som Don Quijote. Han slapp seletøyet på ridedyret og lot det føre ham en annen vei, dit Gud ville. Slik unngikk han å treffe igjen muslimen.

Dersom Ignatius på denne måten hadde blitt voldsmann igjen – skriver Carls (2013:73-75), kunne det ha forandret historien om Ignatius og jesuittene. Denne opplevelsen av manglende "helliggjørelse" åpner Ignatius' øyne for viktigheten av "discernement". En moden åndelighet skal kunne skille de onde impulsene fra de gode. Den åndelig modne skal kunne vite hva av impulser som kommer fra Gud og hva som kommer fra den onde.

Dannelse

Denne historien viser også hvordan åndelighet – formidlet gjennom katolsk tro i mange generasjoner, har bidratt til menneskers dannelse. Nåden, som ble inngytt i dåpen (gracia infusa), er med på å foredle mennesket, slik at man legger av seg dårlige vaner. Katolske helgenfortellinger – som ofte kan virke både banale og enkle, kan fortelle om mennesker som gjennom åndens innflytelse har forandret karakter og blitt gode. Fortellingene fra St. Augustins barndom, ungdom og omvendelse (300-tallet) er av de mest kjente.

I tillegg er det i vår tid – med fornyet psykologisk kunnskap om menneskesinnet, lettere å forstå hvordan et menneskes dårlige impulser kan være til skade både for en selv, for andre mennesker og for skaperverket. Tidligere freudiansk fokus på hvor skadelig aggresjonshemming kunne være hos barn, er nå byttet ut med et mer balansert syn på hvor viktig det er å få kontroll over mindre gode impulser. "Måtte Herren gi oss den hellige utskillingens lys slik at vi bruker det som Gud har skapt, i Skaperens lys" (ibid:79). "Discernement" (evnen til å skille ånder) skal hjelpe oss til å se en dypere mening bak ytre religiøse handlinger, om handlingen er styrt av Guds vilje eller ikke (ibid). Slik åndelig innsikt kan være viktig redskap i en tid hvor vi fortsatt hører om hellig krig og om hellig vrede på vegne av Gud og profeter. Det kan også være en nyttig egenskap til å avsløre maktmennesker og bruk av usunn makt i religiøse sammenhenger (se sluttord).

⁵⁸ Det fantes muslimer igjen i landet, selv om det var farlig etter "utdrivelsen" (se over, s. 3).

ÅNDELIGE ØVELSER

Åndelige øvelser - ejercicios espirituales - i ignatiansk forstand er:

”Alle måter å granske bevisstheten på gjennom meditasjon⁵⁹ og kontemplasjon⁶⁰. Det er å be høyt og stille, ... samt på alle måter å forberede og påby sjelen å kvitte seg med forvirrende affekter (lidenskaper), og - etter å ha gjort det, søke og finne den guddommelige vilje og plan for sitt liv, til helse for sjelen” (Arzubialde 2010:9).

Fire uker – fire deler

Den ignatianske metoden, i sin originale form, består av fire ukers sammenhengende meditasjon⁶¹:

1. Den første uken er tiden for *meditasjon* (betraktning/refleksjon) over Guds bunnløse kjærlighet for oss. Når vi reflekterer over hvordan vår respons og vårt svar på Guds kjærlighet har vært hindret av synde-mønstrene (synde-strukturene) våre, blir den første uken tiden hvor vi *betrakter* (lat. *considerare*)⁶² og tenker gjennom de syndene som hindrer oss i å respondere til fulle på Guds kjærlighet. *Considerare* betyr etymologisk ”å forene seg selv med stjernene”. Man betrakter – ser ting ovenfra, overveier og vurderer det man trenger å gjøre opp for. *Kontemplasjon* (overveielse) er når vi tenker over ting vi er sikre på, ting vi har avklart og som vi er klare for å gjøre opp for. ”*Considerare*” (betraktningen) er en prosess hvor vi fremdeles søker det vi leter etter (Melloni 2000:27), altså her: våre konkrete synder. Første uke ender med en meditasjon over kallet til å følge Kristus.
2. Den andre uken er refleksjon over skriftsteder som handler om Jesus’ liv. Dette skal lære oss å følge Jesus som hans disipler. Skriftpassasjer kan være:
 - a. *Jesus’ fødsel og dåp.*
 - b. *Bergprekenen.*
 - c. *Jesus’ helbredelser og undervisning.*
 - d. *Oppvekkelsen av Lasarus.*

Målet med skriftmeditasjonen er å forandre eget liv ved å etterligne Jesus’ gjerninger, og å elske ham mer intimt.

3. Den tredje uken mediterer man over Jesus’ siste måltid, hans lidelse og død. Vi betrakter lidelsen – uttrykt gjennom nattverden, som det ytterste uttrykk for Guds kjærlighet.

⁵⁹ grunning/fundering.

⁶⁰ *tenkning/betraktning/overveielse/beskuelse.*

⁶¹ Hentet fra hjemmesiden ”Ignatian Spirituality”: <http://www.ignatianspirituality.com/ignatian-prayer/the-spiritual-exercises/what-are-the-spiritual-exercises>

⁶² Consideracion/Contemplacion, se: Arzubialde 2010:10.

4. Den fjerde uken består av meditasjon over Jesus' oppstandelse og hans tilsynekomst (åpenbaring) for disiplene. Vi vandrer nå sammen med den oppstandne Jesus Kristus ved å elske ham og tjene ham gjennom konkrete gjerninger, gjennom våre liv *i verden*.

Bønneformer

De to primære formene for bønn som altså er nevnt i "*Åndelige øvelser*", er *meditasjon* og *kontemplasjon*⁶³.

1. I *meditasjon* brukes tanken. Vi betrakter hovedprinsippene / hovedsakene som styrer livet vårt. Vi ber ved hjelp av ord, indre bilder og ideer.
2. *Kontemplasjon* handler mer om å føle (kjenne etter) enn om å tenke. Kontemplasjonen rører ved, og tenner opp, sjelens dype ønsker. Vi setter vår lit til at vi kan sette oss selv inn i den situasjonen som skriftstedet handler om. Vi ber "med skriften", vi studerer den ikke.

Den nittende annotasjon - *Tilpasning til et moderne liv*

Dagliglivets stillhetsarbeid

Jesuitten Carmelo Casanova Alvarado⁶⁴ skriver dette:

"De 20 første opptegnelsene⁶⁵ (anotaciones) i den lille boka "Åndelige øvelser", som Ignatius skrev ned, er en praktisk hjelp for dem som vil følge de åndelige øvelsene. Her gis orientering om tema, metode og varighet. I annotasjon (opptegnelse) nr. 20 gis veiledning i det som for Ignatius var idealet, "den klassiske åndelige øvelsen": 30 dagers tilbaketrekning til et retreatsted. Annotasjon 19 gir imidlertid veiledning i hvordan man kan praktisere stillhetsarbeid og åndelige øvelser "i dagliglivet". Dette er en metode som kan brukes av alle som ikke har anledning til å trekke seg tilbake en hel måned, pga. familieliv og arbeid. Ignatius legger altså til rette for en fleksibilitet for personer som ikke er (sølibatære) prester, munk, nonner og diakoner, kirkelige medarbeidere som (i den katolske kirke) vanligvis lever et ordensliv. Her kan man tilpasse åndelige øvelser til personlige forhold. Det står også noe om dette i "Las Constituciones"⁶⁶ jesuittens statutter⁶⁷ som ble skrevet ned på 1500-tallet. Siden man ikke har sett behov for å fornye disse reglene, viser de – allerede da - stor tilpasning til moderne tider. I tillegg er annotasjon nr. 18 en tillempning for mennesker som mangler skolegang og utdanning og derfor har "intellektuelle utfordringer" med å gjennomføre øvelsene"⁶⁸.

⁶³ Også nevnt ovenfor.

⁶⁴ Lektor i filosofi historie og veileder ved *Fundacion Loyola* i Las Palmas, i e-mail til undertegnede 12.03.2016.

⁶⁵ Noteringene.

⁶⁶ Las Cosntituciones de la Compañía de Jesús número 649.

⁶⁷ Sml. Myhre 1976:142.

⁶⁸ Rambla 20s08:19,2):

<https://dub116.mail.live.com/mail/ViewOfficePreview.aspx?messageid=mgt9WKiR7o5RGMetidZ1x5Fg2&folderid=flinbox&attindex=0&cp=-1&attdepth=0&n=55622067>

Praktisering av ignatiansk åndlighet

Loyola-senteret i Las Palmas (Gran Canaria) har en egen hjemmeside hvor man blant annet kan følge en daglig veiledning med skriftlesing, bønn og meditativ musikk. For den som forstår noe spansk, kan man hver dag følge et kvarters tid med åndelig påfyll og veiledning, herlig meditativ musikk og bønn:

Klikk her:

<https://centroloyolacanarias.org/>

Under etiketten "*Espiritualidad*" (åndelighet) finner man *Rezando voy* (jeg er bedende/jeg ber) hvor man kan følge en bønn for hver dag ved å klikke seg inn på riktig dato.

Klikk her:

<https://centroloyolacanarias.org/espirtualidad-2/rezando-voy/>

Klikk på bildet med to åpne hender, og velg dato.

Discernement - å velge, å skjelne

"Discernir es elegir", *"discernir⁶⁹ er å velge, ... discernir er å velge"*, gjentok veilederen Noelia flere ganger under veiledningstimen jeg hadde med henne på San Ignatio (jesuittenes skole i Las Palmas) i februar 2016. *Discernir* (sp.) betyr å skjelne eller å velge mellom gode og dårlig ånder når man gjennom kontemplasjonen kjenner på "bevegelser" i sitt eget indre. På denne måten *"samarbeider vi med Guds handlinger i verden"* (se referanse 59: «*collaboration with God's action in the world*»).

En pedagogisk metode

"Åndelige øvelser" er først og fremst en pedagogisk metode, en fremgangsmåte i åndelig konsentrasjon som til sist skal føre frem til evnen å skille ut det gode fra det onde. I den åndelige veiledningen som jesuittskolene utøver overfor barn på barnetrinnet, brukes man bannere (flagg) som pedagogisk hjelpemiddel. Barna skal heise "det gode flagget" når de velger det gode i en situasjon hvor de må velge mellom en god og en ond handling (impuls). Bannerheisingen skjer når man berører temaer hvor barna – sammen med veilederen, kjenner på de gode og dårlige impulsene som kommer frem når man snakker om konkrete valgsituasjoner.

Dette fører oss over i ignatiansk pedagogikk.

⁶⁹ Spansk for skjelne, velge (mellom gode og dårlige, indre impulser).

PEDAGOGIKKEN

KRAFTLINJER - Lineas de fuerza

Sammenhengen mellom den ignatianske åndeligheten og den jesuittiske pedagogikken, kommer frem i det pedagogiske programmet til *Fundacion Loyola*, nettverket av jesuittiske skoler i Spania og den latinske verden. Programmet kalles "*Lineas de fuerza*" (LdF), som betyr kraftlinjer. I denne karismatiske måten å tenke på, overføres kraften fra Den Hellige Ånd (og de åndelige øvelsene) over i pedagogikken. Det går kraftlinjer fra de åndelige visjonene (barnas «drømmer») og ned til det praktiske, pedagogiske plan⁷⁰.

Den egentlige humanismen

LdF har sin egen nettside⁷¹ hvor alle fritt kan bruke de pedagogiske hjelpemidlene som tilbys. Slagordet "*Velge for å drømme*" (*elegir para sonar*) indikerer at det er de gode valgene som vil oppfylle de største drømmene i livet.⁷² De som "*leter og finner Gud i alle ting*" vil oppfylle livets egentlige bestemmelse, som er å tjene Gud og sin neste. Dette er den egentlige humanismen. Det er de gode gjerningene som vil humanisere oss (sp. *humanizar*) og gjøre oss til bedre mennesker. Jesuittenes pedagogiske manifest fra 1599, *Ratio Studiorum*, er den første læreplanen som lanserer begrepet humanistiske fag (*humaniora*), skolefagene som skulle føre frem til en mer "menneskelig" tilværelse⁷³.

Trosopplæring

Ignatiansk åndelighet og pedagogikk henger altså sammen. Det går "kraftlinjer" (LdF) fra de åndelige øvelsene over i den pedagogiske virkeligheten. Jesuittenes skoler har derfor det vi vil kalle for *trosopplæring* som mål. Dette går parallelt med den faglige og menneskelige dannelsen av elevene. Dette er en gjennomgripende ideologisk tenkning bak jesuittenes utdanningsbaserte misjonsvirksomhet. Denne kristne humaniseringen av enkeltmennesker og menneskeheten fremgår av artikkelen "*Det ignatianske pedagogiske paradigmet*" (Paradigma pedagogico ignaciano, PPI)⁷⁴:

Induktiv metode

"*Det grunnleggende fundamentet for enkeltmenneskets vei til humanisering, ligger i Ignatius' åndelige øvelser.*" I prosessen som skal føre eleven til dette målet, er læreren en "guide" som skal veilede eleven gjennom de gode valgene. Pedagogikken korresponderer på denne måten med moderne, pedagogiske strømninger, hvor induktiv pedagogikk - læreren som guide og veileder (Imsen 2006:329) har overtatt for tidligere tiders mer autoritative (deduktive) syn på læring. Det er dette pedagogiske synet som også preger Den norske kirkes trosopplæringsreform (Oterholt 2004). Jesuittisk pedagogikk beveger seg bort fra forelesningen (fra tavla) og "overhøring" av elevene, og innfører metoder som gir en mer

⁷⁰ Se også: <http://www.loyola.edu/department/ignatianpedagogy> og <http://www.ignatianspirituality.com/18798/international-seminar-on-ignatian-pedagogy-and-spirituality> og https://en.wikipedia.org/wiki/Spiritual_Exercises_of_Ignatius_of_Loyola .

⁷¹ <http://www.lineasdefuerzasj.com/>

⁷² Drømmen, eller det visjonære, har alltid stått entralt i karismatikk.

⁷³ Se Humanistisk videnskapsteori: <https://issuu.com/bogrobotten/docs/humanistisk-videnskapsteori-19338> s. 124f.

⁷⁴ http://www.acosicam.com/sites/default/files/acosicam_paradigma_pedagogico_ignacio.pdf

effektiv læreform (Imsen 2003:58). Et nærere forhold mellom lærer og elev står sentralt (Myhre 1976:144).

Det er dermed *"en teologisk visjon"* bak ignatiansk pedagogikk, nemlig *"å lette møtet med den eneste mester, livets Gud, og etablere en intim relasjon med Jesus Kristus"* (PPI).

Pedagogikkens fem hovedpunkter

I 1993 ga ordenen ut *"Ignatian Pedagogy – A Practical Approach"*⁷⁵, et dokument som beskriver den ignatianske pedagogikkens fem hovedpunkter:

Erfaring, refleksjon, handling, kontekst og evaluering.

Aktiviteter og undervisning skal gjennom variert metode gi elevene *erfaringer* som appellerer til både tanke og følelser. Det skal gis god anledning til – under veiledning – å *reflektere* over det man har lært og "prøve" (evaluere) kunnskapen ved å belyse den fra ulike perspektiver. Internalisert kunnskap skal kunne føre til *handlinger* styrt av kristen nestekjærlighet. Undervisningen skal også være *kontekstuell*. En lærer skal alltid ta utgangspunkt i den personlige og kulturelle situasjonen eleven befinner seg i. Til sist skal elever og lærere stadig evaluere det som er innlært for å se om kunnskapen har ført til varig læring⁷⁶. Evaluering og refleksjon er begge en slags "prøvingsinstanser". Etterprøving (*discernement*) er også sentral i ignatiansk spiritualitet. Pedagogisk tenkt skal etterprøvingen sikre kvaliteten på elevenes indre verdier. Dette er tanker vi også finner igjen i moderne fagdidaktikk.

Kristne og humane verdier

Dokumentet understreker at pedagogikken *"baserer seg på dynamikken og prinsippene til Ignatius åndelige øvelser"*. Ignatiansk pedagogikk er derfor *"inspirert av kristen tro"*:

"Fra et kristens ståsted er Jesus modellen for et liv som oppfyller humanismens verdier. Gjennom ord og handlinger demonstrerer Jesus hvordan vårt fulle menneskelige potensial best blir realisert når vi har et nært forhold til Gud" (ibid).

Prinsippene bak pedagogikken er, ifølge jesuittene, *"humane og universelle"* og kan derfor også benyttes av pedagoger som ikke er troende (ibid). Vi vil altså kjenne igjen almene pedagogiske prinsipper i den ignatianske pedagogikken, selv om det er det kristen-humanistiske perspektivet som er toneangivende. Denne pedagogikken har som mål å danne (*formatio*) unge mennesker til *"å dele sitt liv med andre"*. Jesus kalles *"the man for others"* (ibid). Det er altså den kristne nestekjærligheten som danner basis for det ignatianske dannelsesidealet. Unge mennesker skal dannes til *"handlinger som er øverøst med Jesus' nærvær"* (ibid). Av denne grunn fins det utvilsomt mye i den ignatianske pedagogikken som også kan overføres til idealene bak Den norske kirkes trosopplæringsreform.

⁷⁵ I forkortet utgave:

[http://jesuitinstitute.org/Resources/Ignatian%20Pedagogy%20Abridged%20%20\(Jan%2014\)%20210x210%20MASTER.pdf](http://jesuitinstitute.org/Resources/Ignatian%20Pedagogy%20Abridged%20%20(Jan%2014)%20210x210%20MASTER.pdf) Hel utgave: [http://jesuitinstitute.org/Resources/Ignatian%20Pedagogy%20Abridged%20%20\(Jan%2014\)%20210x210%20MASTER.pdf](http://jesuitinstitute.org/Resources/Ignatian%20Pedagogy%20Abridged%20%20(Jan%2014)%20210x210%20MASTER.pdf)

⁷⁶ Kilde: <http://www.educacionjesuitas.es/identidad/la-pedagogia-ignaciana> :

Kritikken mot jesuittene

Jesuittene var utestengt fra Norge helt frem til 1956.

Aftenposten skriver⁷⁷:

"De ble ansett som et særlig farlig redskap for pavestolen i kampen mot den protestantiske reformasjonen. Jesuittene ble av protestanter ansett som slø og fanatiske, der de ofte fordekt arbeidet for pavestolens sak ...

I Nord-Europa var det konvensjonell visdom at en jesuitt ikke skydde noen midler, heller ikke løgn og bedrag, for å fremme sin lære ...

Fra det øyeblikk ordenen ble godkjent av paven i 1540⁷⁸, ble medlemmene av ordenen en eliteavdeling i kampen for den rette tro og for bekjempelse av dem som fulgte tankene til Martin Luther, Jean Calvin og andre reformatorer ...

Ble en jesuittbror sendt ut som misjonær til fremmede land, måtte han lære landets språk og tradisjoner til bunns. Han måtte kle seg som en innfødt og gå i ett med landets befolkning."

I vår tid er jesuitter akseptert, men noen av de folkelige fordommene lever fremdeles:

*"Jesuitter er arrogante og har mye penger. Navnet røper dem og deres sosiale status."*⁷⁹

Carls (2013:554) bekrefter også dette at *"inbilskhet och högfärd"* er en anklage som har vært festet til jesuittene helt fra starten. Ærestitler, belønningssystemer og seremoniell (Myhre 1976:145) med litt "pomp og prakt" har nok bidratt til å gi jesuittene rykte av å være litt selvhøytidelige. Oppfattheten av belønning førte også til uheldig overvåking (med "angiveri" til lærerne) elevene seg i mellom (ibid).

I begynnelsen ble de også anklaget for å ville "erstatte kirken" med sin egen bevegelse, *"det egentlige kristne fellesskapet"* (ibid).

De har også blitt kritisert for sin militaristiske, hierarkiske organisering (Myhre 1976:143, Imsen 2003:57), og for den militaristiske betegnelsen *"Compania de Jesus"*, noe som har tilknytning til Ignatius' og hans families militaristiske bakgrunn (kompani), og til bruk av bannere. Vi skal heller ikke glemme at i religionskrigenes tid ble de anklaget for å være "pavens tropper" i kampen mot reformasjonens fremgang i Nord-Europa. *"Exercitia"* (jfr. eksersis), som betyr (åndelige) "øvelser" har også bidratt til å befeste forestillingene om jesuittene som militaristiske (Carls 2013:555).

Jesuittene anklages også for "å ha mye makt i Vatikanet."⁸⁰ I dag – med en Jesuitt som pave, er i all fall dette helt riktig.

⁷⁷ 15/3 2013. <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Jesuittene--elsket-og-hatet-gjennom-500-ar-7147408.html>

⁷⁸ Sml Carls 2013:554.

⁷⁹ Sagt til undertegnede av historie-ektor i Las Palmas (anonymisert) i februar 2016.

⁸⁰ Skrevet av lektor i filosofi, historie og matematikk i Fredrikstad (anonymisert) til undertegnede i e-mail 18/3 2016. Opprinnelig fra Sevilla.

At pedagogikken primært har vært rettet mot å fremelske et intellektuelt elitesjikt, for derigjennom å få innpass i innflytelsesrike kretser, er også en av innvendingene mot jesuittene (Myhre 1976:143)

Anklager om vranglære lever fortsatt i vår tid: *"Ignatiansk spiritualitet öppnar upp för falsk andlighet, gnosticism och österländska religioner som leder bort från den ende sanne Guden och den som han har sänt, Herren Jesus Kristus."* (Mats Olofsson)⁸¹

Sluttord om Edin Løvås

Dette får være mitt lille bidrag til å forstå noe av den bevegelsen som oppsto i kjølvannet av ridderen Ignatius fra Loyola. Mest har denne skrivingen vært rettet mot eget behov for å lære mer om ignatiansk spiritualitet, teologi og historie. Jeg fikk dermed endelig også satt meg ned med de tankene som min nære venn og støtte gjennom ungdom og voksen alder, Edin Løvås, så modig introduserte for norske kristne i siste halvdel av forrige århundre. I retreatbevegelsens første tid fikk "ridderen" fra Kornsjø svi mye for at han utfordret kristen-Norge på denne måten, ifølge min far, pastor Oterholt. Far og Edin var nære venner og studiekamerater under og etter 2. verdenskrig. Bare 8 dager skilte dem i alder. Edin døde nær 94 år gammel, bare få måneder etter at min far gikk bort.

På 1970-80-tallet ble ignatiansk metode og spiritualitet stuerent. Edin ble anerkjent, ikke minst for boken *«Maktmennesket i menigheten»* (1987), et modig stykke arbeid hvor han anvendte det som Ignatius hadde lært ham: «prøving av åndene», evaluering av personer med makt i kristne miljøer. I boken satte han søkelys på mennesker som misbruker makt overfor sårbare sjeler, «ulver i fåreklær». Det var et viktig bidrag til å prøve «åndeligheten» hos mennesker med lederansvar.

Da Edin på slutten av 80-tallet spurte meg om jeg ville lede styret for retreatbevegelsen i Norge, svarte jeg nei fordi jeg da hadde nok å gjøre med familie, lektorjobb og prestetjeneste i Borg bispedømme. Så dro vi til Spania for Sjømannsmisjonen hvor Edin og kona Brita besøkte oss et par ganger.

Edin reiste rundt som forkynner til han var nesten 90. Han var også en stor humorist, og før han skulle ut på prekeoppdrag ringte vi med hverandre og fortalte gode historier som han «varmet opp» tilhørerne med. En god latter åpner opp for Den Hellige Ånd, tenkte nok Edin. På slutten av sin prekenkarriere sa han dette til meg: *"Nå føler jeg meg som en maratonløper 40 meter fra mål"*. Da var han sliten etter et langt forkynnerliv. Han hadde stridt den gode strid. Guds velsignelse over Edins minne!

Frank Oterholt

Pettersand 1. mai 2016.

⁸¹ Leserinnlegg i svenske Dagen.se 2/5 2014: <http://www.dagen.se/debatt/problemet-med-ignatiansk-spiritualitet-1.93430>

Litteratur

- Carls, Rainer (2013), Ignatius av Loyolas teologiske profil, Mellan ridarväsen, renässans och reformation, Artos og Norma.
- Melloni, Javier (2000), The exercises of St Ignatius Loyola in the Western Tradition, Inigo Texts Series: 5.
- Hegstad, Harald (2015), Gud, verden og håpet – *Innføring i kristen dogmatikk*, Luther forlag.
- Santiago Arzubialde (2013), Ignacio de Loyola, Ejercicios Espirituales, SalTerra.
- Perez, Francisco Sanchez (2003), Historia, 2° Bachillerato, Oxford Educacion.
- Oterholt, Frank (2016), Spanske dager fylt med sorg, Tidsskrift for sjelesorg (TFS) nr. 2-2016.
- Kvarme, Ole Chr M (2006), LUTHERSK MØTE MED IGNATIANSK SPIRITUALITET, Katolsk-luthersk samtalegruppe 16 mai 2006.
- Escobar, Mario (2015), La Mujer de lo imposible, Teresa de Avila, Editorial Stella Maris, Barcelona.
- Grønvik, Knut (1995), Snekkersønnen, Luther forlag.
- Lausten, Martin Schwarz (2011), Kirkehistorie, Grundtræk af Vestens kirkehistorie fra begyndelsen til nutiden, Anis forlag, 1. Udg., 7. opl.
- Høiesen, Ole Bjørn (1989), Luthersk og reformert kristendomsforståelse.
- Bloch-Hoell, Nils (1956), Pinsebevegelsen, Universitetsforlaget Oslo.
- Hägglund, Bengt (1956), Teologins historia. LiberLäromedel Lund.
- Arendt, Rudolph (1998), tænkning og tro, 4. oplag, 1. udg., Gads forlag København.
- Aalen, Leiv (1966), Ord og sakrament, Universitetsforlaget.
- Hammervold, Bjørn Ivar (2006), Luther og Ignatius – en sammenliknende studie med vekt på deres menneskesyn. Faglig essay i tilknytning til kurs i åndelig veiledning 2005-2006.
- Laugerud, Tore (5/2008), «Nærmere deg min Gud» - betraktninger om retreat og det allmenne, Artikkel i Kirke og kultur.
- Oterholt, Frank (2004), Gode på Gud – dårligere på folk? *Om kvalitet på kirkelige tjenester*. Mastergrad HIØ.
- Imsen, Gunn (2006), Elevens verden, Universitetsforlaget, 2. oppl., 4. utg.
- Imsen, Gunn (2003), Lærerens verden, Universitetsforlaget, 2. utg., 4. oppl.
- Myhre, Reidar (1976), Fabritius Forlag, 3. utg., 1. oppl. Rambla, Josep María, (2008) essay: EJERCICIOS ESPIRITUALES DE SAN IGNACIO DE LOYOLA UNA RELECTURA DEL TEXTO sj. (edit.)⁸²

•••

⁸² <https://dub116.mail.live.com/mail/ViewOfficePreview.aspx?messageid=mg9WKIR7o5RGMetidZ1x5Fg2&folderid=flinbox&attindex=0&cp=-1&attdepth=0&n=55622067>